

Eesti Vabariik koduteel: riigiõiguslik areng 1990–1992

Jüri Raidla, vandeadvokaat, justiitsminister 1990–1992

Riigi ja õiguskorra taastamine läks Eestil hästi korda, sest seda tehti võimaluste piires õigusriiklikult ning põhiküsimustes saavutati iseseisvust taotleivate poliitiliste jõudude vahel mõistlikud kokkulepped.

On avaldatud erinevaid arusaamu, kuidas Eesti riik ja õigus aastatel 1990–1992 taastati. Taastamine pole siinkohal ehk ainuvõimalik sõna. Eesti Vabariik juriidilise konstruktsioonina ei ole olnud ju kuhugi kadunud. See sai 8. mail 1990, kui võeti vastu seadus Eesti sümboolikast, selgeks ka neile, kes seda enne ei olnud mõistnud või ei tahtnud mõista. Ega muidu oleks Interrinne ja nende toetajad 15. mail 1990 Toompead rünnanud. Nad said suurepäraselt aru, et Eesti Vabariik on taastumas *de facto*.

Eesti Vabariigi taastamise kontekstis võib rääkida Eesti Vabariigi kojutuleku loost, mis oli pikk, paljudest poliitilistest ja õiguslikest sammudest koosnev protsess. Riigi kojutuleku lugu võib tunduda pisut õigus- ja poliitromantilisena, ent ometi on ka sellisel vaatenurgal õigus eksisteerida.

Kuigi aastad 1990–1992 olid Eesti riigi õigusliku taastamise loos murrangulised, on neil ometi nii eel- kui ka järellugu. Käesolev artikkel on üks paljudest arusaamadest selle kohta, kuidas toimus ja millist loogikat järgis Eesti Vabariigi taastamine Eesti territooriumil möödunud sajandi üheksakümnendate aastate alguses.

Eel- ja järellugu

Eelloona käsitleksin aega 1988–1990. Imede ajaks tituleerin selle perioodi mitte ainult IME (Isemajandav Eesti) programmi ja sellele järgnenud ISE (Iseseisev Eesti) kontseptsiooni tõttu. Imekspandav on see, et 16. novembril 1988 alanud Nõukogude Liidu õiguslik lammutamine, kui võeti vastu suveräänsuse deklaratsioon ja tehti muudatused tollasesse Eesti NSV konstitutsiooni, jätkus 1990. aastate algul üha kiirenevas tempos. Nõukogude Liit ei olnud võimeline seda protsessi enam peatama. Impeeriumi lammutamise õiguslikku aspekti ei tasu üle hinnata, paraku on veelgi vähem põhjust selle alahindamiseks.

Aastad 1992–1995 kujunesid Eesti taastatud õigusriikliku olemise jaoks vundamendi ladumiseks. Sellesse perioodi jääb uue põhiseaduse vastuvõtmise ja töölerakendamise aeg ning põhiliste, majanduse toimimiseks minimaalselt vajalike seaduste vastuvõtmine. Samasse perioodi jääb ka Eesti riikliku sõltumatuse lõplik saavutamine, mida tähistab Vene vägede väljaviimine 1. septembriks 1994 – sellest ajast alates saame rääkida täielikust kontrollist oma territooriumi üle, mis on riigi sõltumatuse möödapääsmatult vajalik tingimus.

Aastad 1996–2004 olid riigi ja uue õiguskorra jaoks suurte ettevalmistuste ja harmoneerimiste aeg. See oli aeg, kui Eesti sai valmis kuulumaks NATO-sse ja Euroopa Liitu. Aastad 2004–2032 peaksid olema Eesti riigi arengus periood, kus riik ja tema õiguskord saavad küpseks ehk n-ö valmivad. Kahjuks on see periood alanud lähimineviku imetlemisega ning jätkunud personaalse ja kollektiivse eneseimetlusega, mis on meie riiklikku olemisse lisanud uut väärtust üsna kasinalt. Ühtse Eesti poliititenduse (*show*) rahvalik edu 2010. aasta esimesel poolel oli värvikas tõend eeltoodud väite- paikapidavusest. Kahjuks! Võib-olla euro saabumine 1. jaanuaril 2011 toob uue vajaliku pöörde. Tahaks loota, et nii juhtub, kuid kindlust selleks ei ole.

Aastal 2032 saab esimene kehtiva põhiseaduse ajal sündinud laps 40-aastaseks ehk n-ö presidendiküpsiks, mis võimaldab teda valida Eesti Vabariigi presidendiks. Tahaks loota, et selleks ajaks on saanud küpsiks ka Eesti riik ja ühiskond. Tahaks loota, et see on aeg, kus ajalugu kirjutavad ajaloolased, mitte poliitikud. Tahaks loota, et selleks ajaks on üles leitud ka Eesti nn vabadusevanemad. Praegused erakondlikud rahvaliidrid ei ole kummalisel põhjusel selleks veel valmis või võimelised. Oleks aeg mitte ainult deklaratiivselt hüüda, vaid ka tegelikkuses tunnustada, et “vabadusevanemate” rolli saab kanda rahvas ja ainult rahvas, mitte liidrid või poliitilised institutsioonid.

“Vabadusevanemateks” on pretendeerinud Ülemnõukogu ja Eesti Kongress, ning seda mitte niivõrd institutsioonidena, kui võrd väidetavalt vastanduvate mõtteviisidena. Sealjuures mitte dokumentaalsetele seisukohtadele tuginedes, vaid poliitiliste kuvandite loomise ja lammutamise kaudu. Võideldakse “vabadusevanema” staatuse eest, mõistmata, et parimal juhul saab jutt olla vaid ämmaemanda austavast rollist. Ja sedagi ainult koos, mitte eraldi.

Dokumendid kõnelevad

Lubagem järgnevalt kõnelda dokumentidel, mis näitavad üsnagi ühemõtteliselt ja lühidalt Eesti riigiõigusliku arengu sisu ja loogikat aastatel 1990–1992. Lubagem neil dokumentidel näidata, kui lihtne ja selge oli Edgar Savisaare valitsusele antud mandaat ja ülesanne. Enesestmõistetavalt oli selle ülesande täitmine palju kordi keerulisem ja raskem. Veendugem dokumentide põhjal selleski, kui ühemõtteline oli valitsuse ja Ülemnõukogu kontseptuaalne alus Eesti Vabariigi taasülesehitamisel. Leidkem neist dokumentidest ka teadmise, et juttudel Ülemnõukogu ja Eesti Kongressi kontseptuaalsest vastasseisust puudub tegelik alus. Loomulikult oli see rivaliteet olemas, kuid hoopis muudel põhjustel.

Oma 1990. aasta 30. märtsi otsusega “Eesti riiklikust staatusest” Ülemnõukogu:

- kinnitas, et Eesti Vabariigi okupeerimine NSV Liidu poolt 17. juunil 1940 ei ole katkestanud Eesti Vabariigi olemasolu *de jure*, Eesti Vabariigi territoorium on okupeeritud tänaseni;
- tunnistas Eestis NSV Liidu riigivõimu ebaseaduslikkust selle kehtestamise momendist alates ja kuulutas välja Eesti Vabariigi taastamise (*restitutio ad integrum*);
- kuulutas välja üleminekuperioodi, mis lõpeb Eesti Vabariigi põhiseaduslike riigivõimuorganite moodustamisega;
- sätestas, et üleminekuperioodiks töötab Ülemnõukogu välja valitsemise ajutise korra koos õiguslike garantiidega kõigile elanikele, rahvusest sõltumata.

See oli Eesti Vabariigile *de facto* kojutuleku kutse.

Vaadakem veel kord eespool tsiteeritud teksti: jutt käib Eesti Vabariigi taastamisest, mitte mingisugusest kolmandast vabariigist. Jutt käib okupatsioonist, mistõttu ei saa kõnelda Nõukogude Liidust väljaastumisest. Kuhu pole vabatahtlikult sisse astunud, sealt ei saa ka välja astuda – seda põhimõtet rõhutas ettekandja Tiit Käbin korduvalt Ülemnõukogu kõnetoolist otsuse eelnõu arutamise ajal. Jutt käib üleminekuperioodist, mis lõpeb Eesti Vabariigi põhiseaduslike riigivõimuorganite moodustamisega.

Ülemnõukogu võttis 30. märtsil 1990 vastu teisegi olulise otsuse, nimelt otsuse “Eesti NSV Ülemnõukogu ja Eesti Kongressi koostööst”. Nimetatud otsusega Ülemnõukogu tunnistas Eesti Kongressi Eesti Vabariigi kodanikkonna esinduskoguna ning Eesti Vabariigi taastajana ja deklareeris oma valmisolekut koostööks Eesti Kongressi ja Eesti Komiteega Eesti Vabariigi taastamiseks õigusliku järjepidevuse alusel.

Viimati viidatud Ülemnõukogu otsust on põhjust pidada üleminekuaja poliitilise kultuuri ja kompromissiotsingute vundamendiks. Usun, et just nimelt see otsus vältis taasiseseisvumist taotlevate jõudude liigset lõhestumist ning sillutas tee poliitiliste jõudude ühistgevuseks iseseisvumisprotsessi otsustavatel hetkedel, eriti 20. augustil 1991.

Eesti Vabariigi kojutuleku algus

Eesti Vabariigi kojutuleku alguseks kujunes 1990. aasta 8. mai seadus Eesti sümboolikast. Otsustati võtta kasutusele ametlik nimetus Eesti Vabariik ning lõpetada Eesti NSV vapi, lipu ja hümnini kasutamine riiklike sümbolitena. Samuti otsustati rakendada Eesti Vabariigi 1938. aasta põhiseaduse järgmised paragrahvid:

§ 1. Eesti on iseseisev ja sõltumatu vabariik, kus kõrgeima riigivõimu kandja on rahvas;

§ 2. Eesti riigi maa-ala on lahutamatu tervik;

§ 4. Eestis on jõus ainult tema enda asutiste poolt kehtima pandud seadused. Rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud eeskirjad kehtivad Eestis õigusliku korra lahutamatu osadena;

§ 5. Eesti riigikeeleks on eesti keel;

§ 6. Eesti riigivärvideks on sinine, must ja valge.

See seadus oli Eesti Vabariigi *de facto* kojutuleku algus.

Käsitleva seaduse esialgne versioon, mis lõplikult, tõsi küll, üsna tugevalt erines, oli Ülemnõukogu menetluses juba 1990. aasta aprillikuu algusest. Eelnõu muudetud versioon sündis valitsuse 1990. aasta 7. mai istungi ajal. Samal päeval tegi selle seaduse eelnõu suhtes Ülemnõukogus ettekande peaminister Edgar Savisaar. Peaminister rõhutas oma ettekandes, et seadus lähtub esiteks Ülemnõukogu poolt 30. märtsil 1990 otsustatud üleminekuperioodi loogikast ning teiseks Eesti Vabariigi 1938. aasta põhiseaduse kontinuiteedist. Viimatinimetatud põhimõtet käsitles Savisaar nii ettekandes kui ka Jaak Alliku küsimusele vastates.

Vaadakem veel kord tsiteeritud teksti ja mõelgem. Kui see ei ole iseseisva riigi seadus, siis mis see on? Kui see ei ole taastatava riigi seadus, siis milline see veel olema peaks, et spekulatsioonid uue riigi loomise katsetest lakkaksid? Kui see ei ole okupatsioonieelse põhiseadusliku korra õigusliku taastamise algus, siis mis muu see olla võiks?

Kahjuks on 8. mai seaduse tähendust ja rolli Eestis üsna tugevalt alahinnatud. Eriti drastiline tundub alahindamine Läti ja Leedu analoogsetele seadustele omistatud tähenduse taustal. Seadusega Eesti sümboolikast ei muudetud pelgalt Eesti territooriumil faktiliselt toimiva riigi nime. Selle seadusega katkestati juriidiline side Eesti NSV ja NSV Liiduga. Selle seadusega pandi alus edasisele Eesti õigusloomele, suunates selle ühelt

poolt iseseisvale riigile omasele seadusloomele ning teiselt poolt riigi taastamist korraldavale juriidilisele ja poliitilisele tegevusele.

Loomulikult ei olnud Eesti 9. mail 1990 oluliselt iseseisvam, kui ta oli paar päeva varem. Üleminekuperioodi otsuste ja seaduste eripära seisnes selles, et need olid juriidiliselt sisult ja poliitiliselt eesmärgilt faktilisest olukorrast alati väga palju ees nii ajas kui ka ruumis. Nende faktiline kehtestamine oli protsess, mitte üksikakt. See protsess koosnes tõsistest edasiliikumise sammudest, paraku ka tagasilöökidest. Aeg-ajalt leiti vajadus ka vormilt humoorikamateks toiminguteks. Päris intrigeeriv oli näiteks Moskvast Eesti NSV justiitsministrile saadetud kirju tagastada märkega: “Неправильный адрес. Такое государство не найдено!” Ka mängu ilul on oma väärtus, eriti tagasivaates. Tollastes tegelikes oludes oli sellisel käitumisel ka õigus-poliitiline tähendus, ja sugugi mitte teisejärguline. Riigi kehtestamise ja enesekehtestamise protsess ei olnud ühemõõtmeline – dünaamilisus ja innovaativsus olid sel ajal osa tegelikkusest, mitte sõnakõlks.

Seadusel Eesti sümboolikast oli pöördeline tähendus nii Eesti sise- kui ka välispoliitikas. Sellest ajast alates hakkas Eesti käituma just kui iseseisev riik, tehes enesestmõistetavalt kompromisse, mida sundis peale reaalspoliitiline ja majanduslik olukord.

Järgmised tähtsad verstepostid

Järgmine väga tähtis verstepost Eesti Vabariigi koduteel oli 16. mai 1990, kui Ülemnõukogu võttis vastu seaduse “Eesti valitsemise ajutise korra alustest”. Selle seaduse radikaalsest loomusest annavad tunnistust järgmised sätted.

1. Lõpetada Eesti Vabariigi riigivõimu-, -valitsemis-, kohtu- ja prokuratuuriorganite allutatus NSV Liidu vastavatele organitele ja lahutada nad NSV Liidu vastavast süsteemist.
2. Eesti Vabariigi ja NSV Liidu suhted rajada Eesti Vabariigi ja Vene NFSV vahel 2. veebruaril 1920. aastal sõlmitud Tartu rahulepingu kehtivusele.
3. Üleminekuperioodil teostavad Eestis kõrgeimat seadusandlikku võimu Eesti Vabariigi Ülemnõukogu ja täitev-korraldavat võimu Eesti Vabariigi Valitsus.
4. Kõik seni Eesti territooriumil toimivad normatiivaktid kehtivad kuni Eesti Vabariigi Ülemnõukogu või Eesti Vabariigi Valitsus neid ei tühistata, ei muuda või kui nad ei ole vastuolus käesoleva seadusega või järgnevatel Eesti Vabariigi normatiivaktidega.
5. Õigusemõistmist Eestis teostavad NSV Liidu kohtuvõimust lahutatud ja sõltumatud Eesti kohtud, kes juhivad õigusemõistmisel käesoleva seaduse 4. paragrahvist (vt eelmine punkt).
6. Eesti Vabariigi prokuröri kinnitab ametisse Eesti Vabariigi Ülemnõukogu.
7. Kõik Eesti Vabariigis tegutsevad riigorganid, ettevõtted, asutused, organisatsioonid ning üksikisikud on kohustatud täitma Eestis käesoleva seaduse alusel kehtivaid seadusi ja teisi normatiivakte.

Iseseisvumisprotsessi poliitilise rahumeelsuse seisukohalt oli märkimisväärselt tähtis 1991. aasta 3. märtsi referendum, kuigi tegemist polnud õiguslikult kristallpuhta protsessiga, sest referendumist võtsid osa ka mittekodanikud. Referendumil paluti Eesti elanikel vastata küsimusele: “Kas Teie tahate Eesti Vabariigi riikliku iseseisvuse ja

sõltumatuse taastamist?” Referendumist võttis osa 82,86 protsenti hääleõiguslikest elanikest. “Jah” vastuse andis 77,83 protsenti hääletamisel osalenutest.

Referendumi tulemustele tuginedes võttis Ülemnõukogu 13. märtsil 1991 vastu otsuse “1991. aasta 3. märtsil Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamise küsimuses toimunud referendumi tulemuse arvestamisest Eesti Vabariigi riigivõimuorganite tegevuses”.

Otsus Eesti riiklikust iseseisvusest

Eesti Vabariik jõudis *de facto* koju 20. augustil 1991 Ülemnõukogu otsusega “Eesti riiklikust iseseisvusest”. Tõsi, nagu eelnevalt märgitud, ei jõudnud Eesti Vabariigi enesekehtestamise periood 20. augustiga kaugeltki lõpule. Uue põhiseaduse kehtestamiseni oli jäänud veel peaaegu aasta ning Vene vägede lõpliku lahkumiseni pisut rohkem kui kolm aastat.

1991. aasta 20. augusti otsuses lähtus Ülemnõukogu:

- Eesti Vabariigi järjekeskvusest rahvusvahelise õiguse subjektina,
- 1991. aasta 3. märtsi rahvahääletuse tulemustest ning
- Ülemnõukogu 1990. aasta 30. märtsi otsusest “Eesti riiklikust staatusest” ja deklaratsioonist “Eesti NSV Ülemnõukogu ja Eesti Kongressi koostööst”.

Eeltoodu näitab ilmekalt järjepidevust eelnevalt käsitletud otsuste ja 1991. aasta 20. augusti otsuse vahel. 20. augusti otsuse punktis 1 sätestati: “Kinnitada Eesti Vabariigi riiklikku iseseisvust ja taotleda Eesti Vabariigi diplomaatiliste suhete taastamist.”

Nagu ikka, on sõnade valikul poliitikas ja õiguses suur tähendus. Selle sõnastuse leidmiseks töötasid paljud inimesed 20. augustil 1991 Toompeal tunde ja tunde. Nagu tekstist nähtub, ei kasutatud väljendit “iseseisvust välja kuulutama” – deklaratiivselt oli iseseisvus välja kuulutatud juba 8. mail 1990. Nagu tekstist nähtub, ei kasutatud ka väljendit “iseseisvuse taastamine” – iseseisvuse taastamine oli aktide ja toimingute jada, mitte üksikaktsioon. Otsuse teksti kohaselt kinnitati iseseisvus. Sellise sõnavalikuga rõhutati kaudselt ka tõsiasja Eesti taasiseseisvumisest kui dünaamilisest protsessist, mis ei alanud 20. augustil 1991 ega ka lõppenud veel sellel kuupäeval.

Järgmise aasta 28. juunil võttis Eesti rahvas referendumil vastu Eesti Vabariigi põhiseaduse ja põhiseaduse rakendamise seaduse. Põhiseadus on osutunud väga edukaks ja töökindlaks riigi toimimise aluseks. Paraku ei tähistanud uue põhiseaduse vastuvõtmine veel pöördeliste riigiõiguslike muudatuste lõppemist. Uue õiguskorra loomine oli alles algusjärgus.

Seadusloomes rakendatava pragmaatilise lähenemise alustalaks kujunes põhiseaduse rakendamise seaduse § 2, milles sätestati: “Käesoleval ajal Eesti Vabariigis toimivad õigusaktid kehtivad pärast põhiseaduse jõustumist niivõrd, kuivõrd need ei ole vastuolus põhiseaduse või põhiseaduse rakendamise seadusega ja seni, kuni need kas tühistatakse või viiakse põhiseadusega täielikku vastavusse.”

Nentigem, et põhiseaduse rakendamise seaduse § 2 on oma sisult vägagi samane 16. mail 1990 kehtestatud Eesti valitsemise ajutise korra §-ga 4. Põhiseaduse rakendamise seaduse § 2 regulatiivne toime on praeguseks kahanenud miinimumini, mis näitab Eesti riigi

õigusloomelise tegevuse tulemuslikkust. Olgu viimati esitatud juriidilised asjaolud veelkordne kinnitus selle artikli põhiteesile Eesti Vabariigi taastamisest kui pikast ja dünaamilisest protsessist.

Miks Eestil läks hästi

Riigi ja õiguskorra taastamine nii aastatel 1990–1992 kui ka pärast seda õnnestus Eestil väga hästi. Võib pidada tõeliseks imeks, et kõik eespool märgitud aktid kehtestati ja iseseisvus taastati veretult, ilma ohvriteta. Küsimusele, miks meil läks hästi, on ilmselt väga palju vastuseid. Tõenäoliselt on igal vastajal oma vastus. Minu arvates läks hästi sellepärast, et omariikluse ja õiguskorra taastamist iseloomustavad alljärgnevad meetodid, võtted ja aspektid:

1. parlamentaarsed meetodid – poliitikat ei tehtud mitte niivõrd tänavatel, kuivõrd eeskätt esinduskogudes;
2. Eesti NSV ja Nõukogude Liidu lammutamine toimus õiguslike meetmete abil – see oli seaduste sõda, kus Eesti positsioon ei sõltunud toore jõu ebavõrdsusest, vaid meie õiguslikust mõistusest ja mõistlikkusest ning poliitilisest tasakaalukusest. Selles olime me tugevad;
3. Eesti Vabariigi taastamine ja õigusriigi ülesehitamine toimus võimaluste piires õigusriiklikult;
4. põhiküsimustes saavutati poliitilised kokkulepped iseseisvust taotlevate põhiliste poliitiliste jõudude vahel (Ülemnõukogu ja Eesti Kongressi 1990. aasta märtsi- ja maikuu otsused, Põhiseaduse Assamblee loomine ja tegevus 1991–1992 jne);
5. vana õiguskorra ajutine kasutamine uue loomisel;
6. Eesti Vabariigi loomise aegsete kogemustega arvestamine, eriti õigusküsimustes. Nii selle kui ka eelmise punkti illustreerimiseks on paslik tagasi vaadata Eesti Vabariigi loomise aegadesse 1918. aastal. Üksiknäitena võib siinkohal esile tuua, et Ajutine Valitsus võttis 19. novembril 1918 ajutiste administratiivseaduste hulgas vastu seaduse üleminekuaja kohta, mille punktis 2 oli sätestatud: “Kuni uute seaduste väljaandmiseni ehk endiste muutmiseni maksavad need seaduslikud määrused, mis 24. oktoobrini 1917. a. praeguse Eesti riigi piirides jõus olid, niivõrd, kui need seadused Eesti Maapäeva otsust mööda, mis 15. novembril 1917. a. vastu võetud, Päästekomitee manifesti läbi 25. veebruarist 1918. a., kui ka Ajutise Valitsuse endiste ja käesoleva määruse läbi muudetud ei ole.”;
7. õigusliku järjepidevuse kontseptsioon oli teljeks ja aluseks praktiliselt kõigile üldist poliitilist toimet omavatele seadustele või muudele aktidele.

Omariikluse taastamine ja uue õiguskorra rajamine on protsess, kus erinevatel üksik-aktidel võib küll olla ajalooliselt määrav tähendus, kuid neist ei piisa strateegilise edu saavutamiseks – edu saavutamiseks on tarvilik kontseptuaalne järjepidevus ja toimingute loogilisus ning järjekindlus.

Eesti Vabariigi taastamise kontseptsioon tugines õiguslikule järjepidevusele, mille sisuline tähtsus ja tähendus on suurem, kui esmapilgul tundub – tegemist on kontseptuaalse

teljega, millele toetus kogu omariikluse taastamise ja õiguskorra rajamise sündmustik ning sellega seotud poliitiline diskussioon.

Õiguslikust järjepidevusest kantud

Õiguslik järjepidevus on Eesti iseseisva riikluse ja ühiskonna iseolemise taastamise fundamentaalne väärtus. Õigusliku järjepidevuse printsiibi tähtsust ja tähendust on võimatu üle hinnata. 1980. aastate lõpu ja 1990. aastate alguse tuliseimad poliitilised debatilid olid otseselt või kaudselt seotud kas õigusliku järjepidevuse kontseptsiooni tunnustamise ja tunnustamise või selle rakendamise või ka eitamisega. Õigusliku järjepidevuse idee oli kokkuvõttes rajatud kogu iseseisvuse taastamise poliitiline ja õiguslik protsess. Õiguslikust järjepidevusest on kantud ka Eesti Vabariigi 1992. aasta põhiseadus.

Riigi enda väide oma samasusest varasema riigiga ehk õiguslikust järjepidevusest ei taga veel riigi kui rahvusvahelise õiguse subjekti samasuse tunnustamist, mille kinnituseks on ajaloost võimalik tuua mitmeid näiteid. Näiteks ei aktsepteeritud rahvusvaheliselt Leedu seisukohta, mille järgi 1918. aastal loodud Leedu riik oleks olnud käsitletav sama riigina, mis kuulus kuni 1795. aastani Poola-Leedu Kuningriigi koosseisu. Kuigi ka varasemast ajaloost on võimalik leida näiteid õigusliku järjepidevuse idee rahvusvahelisest aktsepteerimisest, sai see kontseptsioon laialdasema leviku siiski alles Teise maailmasõja kontekstis, eriti Tšehhoslovakkia ja Austria näidete taustal.

Eesti ja teiste Baltimaade poolt õigusliku järjepidevuse põhimõtte deklareerimine ja järgimine enam kui 50 aasta jooksul rikastas unikaalsel kombel rahvusvaheliste suhete praktikat ja nüüdisaegset rahvusvahelise õiguse doktriini. Meie selline seisukoht on pälvinud suure rahvusvahelise respekti ning võimaldanud taastatud Eesti riigil ja majandusel nautida algusest peale igakülgset rahvusvahelist toetust.

Ent õiguslik järjepidevus pole ainult väärtuspõhine printsiip, vaid ka praktiline kontseptsioon. Markantne näide selles valdkonnas on omandi- ja maareform. Reformide väljatöötamise ja rakendamise aegne Vabariigi Valitsus ja Ülemnõukogu olid võimelised omaks võtma ning omandi- ja maareformi suhtes rakendama restitutsiooni põhimõtet. Eesti Kongress ja Eesti Komitee olid võimelised loobuma mehaanilisest ja täielikust restitutsioonist omandisuhete kujundamisel. Sellega oli eeldus fundamentaalseks kompromissiks sündinud.

Just õiguslikule järjepidevusele tuginemine võimaldas 1991. aastal vastu võtta kompleksse omandireformi aluste seaduse, millel oli selge aluskontseptsioon ning mis lõppkokkuvõttes võimaldas varal reformi käigus liikuda õiges ja õiglases suunas. Alternatiiv, mida ka üsna jõuliselt nõuti, oleks olnud tagastamist ja erastamist reguleerivate üksikute aktide vastuvõtmine olukorras, kus keskne õigusakt oleks puudunud. See oleks loonud suurepäraseid tingimused kaosele. Ei tohi unustada, et omandireformi aluste seaduse vastuvõtmise ajal oli Eesti veel *de facto* Nõukogude Liidu koosseisus. Valest erastamisest või omandireformist tekkida võiv laiaulatuslik ühiskondlik konflikt oleks kindlasti muutnud Eesti vabanemise paradigmat. Sama kindlasti oleks see paradigma muutus mõjunud negatiivselt, mitte positiivselt.

Kompromisside sünd ei olnud kerge ei poliitiliselt ega õiguslikult. See oli täis dramaatikat. Omandireformi kulg ja senised tulemused lubavad kinnitada, et Eestis tehti õige valik. Ajaloolise õigluse prioriteediks seadmine võimaldas:

- 1) omandireformiga edukalt alustada, tekitamata rahva hulgas valdavast vastuseisust,

2) panna aluse pikaajalisele majandusedule ning

3) teha poliitilist ja majanduslikku taastamist paralleelselt ja omavahel seotult, ilma et need kaks protsessi oleksid sattunud olemuslikku konflikti.

Küsimusele õigusliku järjepidevuse olemusest tuleb seega vastata saalomonlikult: tegemist on nii väärtuspõhise printsiibi kui ka praktilise kontseptsiooniga. Mõlemas rollis on õiguslik järjepidevus osutunud Eesti eduloo üheks olulisemaks faktoriks. Mõlemas rollis tuleb õiguslikku järjepidevust kasutada ikka ja ainult nii, et saame seda rakendada oma riigi edasiarendamiseks ning et kunagi ei peaks tekkima vajadust seda uuesti rakendada riigi taastamiseks.